

Vastavuste võrgustikud regilaulu parallelismis

Metslang, Helle. Vastavuste võrgustikud.

Eesti regilaulu värsiparallelismi süntaktiline

ehitus. Mari Kendla (toim). Eesti Teaduste

Akadeemia Emakeele Seltsi toimetised nr 85.

Tallinn 2025, 202 lk

Ilmunud on Helle Metslangi uurimus eesti regilaulu parallelismi süntaktilisest ehitusest – teos, mis avab eesti keele ja kultuuri poeetilised alusmustrid. Väitekirj valmis juba 1978. aastal, kuid jäi aastakümneteks käsikirjana vaid vähestele uurijatele kättesaadavaks. Nüüd, pool sajandit hiljem, on see lõpuks trükitud ilmunud ja jõuab kõigi huvilisteni. Metslangi uurimus analüüsib regilaulu parallelismi süntaktilist ülesehitust selgelt piiritletud ainevalimite põhjal eri tasanditel: kogu eesti ainesel, eri laulu-liikides, Karksi kihelkonna ainesel ning ühe lauliku Mai Kaprali ainesel. Teos annab meile süsteemse ülevaate, millistest lauseliikmetest koosneb parallelismirühma peavärss ja järelvärssid ning kuidas toimub parallelismirühma kui terviku tähendusloome.

Regilaul on eestlaste ja teiste läänemeresoome rahvaste igipõline eneseväljendusviis. Usutavasti on kõigil rahvastel argisuhtluse kõrval olnud vajadus väljendada ennast ka teistsuguses, poeetilisemas keeles. Luulevormis öeldu või lauldu saab erilise tähenduse. Arvati et laulu ja selle poeetilises keeles sõnumitega oli võimalik maailma muuta, mõjutada, parandada, suhelda nii teispoolse, haiguste kui ka loodusnähtustega. Suulise kultuuri aegadel pakkus laul ka võimalust teadmiste pikaajaliseks säilitamiseks: poeetilistesse tekstidesse põimiti uskumused maailma toimimise kohta, olulised praktilised teadmised, kollektiivsed kogemused, moraalinormid. Tänapäeva kultuuris on laulmise funktsioonid oluliselt teisenenud, aga teatud olukordades, näiteks laulupeol või kriisisituatsioonides, käivitub mõnikord nüüdki ühise laulmise jõud ja vägi.

Juba üksnes regilaulude arhailine keel näitab, et meieni jõudnud laulud on alguse saanud väga ammusel ajal, kindlasti enne umbes 500 aastat tagasi toimunud murrangulisi muutusi eesti keeles. Samas võimaldas folkloorile iseloomulik varieeruvus ehk pidev muutumine ja kohanemine tekste tasahaaval ajakohastada ning kohendada vastavalt olukorrale või maailmas toimuvatele muutustele. Tänapäeval on regilaul omandanud uue tähenduse rahvuskultuuri osana, läbi regilaulude saame suhestuda tänaste eestlaste esivanematega, heita pilku nende mõttemaailma, kogemustesse, tunnetessegi ning regilaule lauldes või muul moel kasutades hoida kultuurilist järjepidevust, kultuuri oma nägu.

Regilaul ligikaudu sellisena, nagu ta meieni jõudnud on, arvatakse olevat tekkinud läänemeresoome algkeele perioodil ligi 2000 aastat tagasi. Hiljem arenes see edasi koos eri läänemeresoome keelte ja kultuuridega, igal pool natuke isemoodi, ent poeetilise ehituse põhilised tunnused jäid kogu levialal samaks. Nendeks on omalaadne nelja rõhuga ja trohheilise koega värsimõõt, algriim ning erilise lauseehituse ja tähendusstruktuuriga parallelism. See poeetiliste tunnuste komplekt hoiab sõnu, sõnaühendeid, kõnekujundeid ja mõtteid justkui laulu sees kinni – kord juba laulu sisse hästi sobitunud sõna või vormelit pole niisama lihtne välja vahetada, küll aga on laulikul lihtne valida oma laulu just hetkel kõnetavad motiivid või omalt poolt lisada rida või paar.

Parallelism ehk mõttekordus on iseloomulik paljude rahvaste folkloorsele luulele ning on ka läänemeresoome regilaulu teksti ülesehituse läbiv võte. Suulise kultuuri aegadel on see toetanud nii tekstide meelepidamist kui ka nende komponeerimist esitusolukorras. Parallelismi ülesehituse printsiibid on eri rahvaste traditsioonides veidi erinevad. Läänemeresoome regilaulude parallelismi puhul on keskne süntaktiline värsiparallelism – see tähendab, et järjestikustes värssides esinevad (vähemalt teatud määral) samad lauseliikmed.

Panin mina sõle sõeru peale,
helmed heinakaare peale,
kudrused kuhalabale.

Paralleelvärsside seos ei ole muidugi puhtvormiline ning regilaulus on nende vahel ka selge tähendusseos: üldiselt paralleelvärss väljendab sama

ideed kui peavärss. Kuigi üksikvärssid ei ole regilaulus päris välistatud, kuulub enamik värse siiski parallelismirühmadesse.

Kui püüda Metslangi uurimuse sisu väga lühidalt kokku võtta, siis saame teada, et eesti regilaulus on parallelism üles ehitatud järgmiselt: peavärss esitab süntaktiliselt tervikliku lause (nt *Panin mina sõle sõeru peale*), mille valitud elemente, enamasti nimi- ja omadussõnu, järelvärssides teiste sõnadega, tihti poeetilisemas väljenduses, ümber öeldakse (nt *helmed heinakaare peale*, kus *helmed* ja *sõlg* esindavad mõlemad sama üldmõistet *ehted*). Peavärsi lauses grammatilist informatsiooni esitavad elemendid ja tihti ka verbid jäetakse järelvärssides lihtsalt ära (eeltoodud näites verbi ja isikulist asesõna *Panin mina* pole enam korratud). See teeb järelvärssides rohkem ruumi täienditele ja kujunditele. Mõned peavärsi elemendid võivad järgmistes värssides siiski ka korduda. Kuigi Metslangi uurimus käsitleb eesti regilaulu parallelismi, on sama parallelismitüüp üldiselt omane kogu läänemeresoome regilaulutraditsioonile.

Lisaks süntaktilisele ehitusele vaatleb Metslang oma uurimuses ka parallelismi infostruktuuri – kuidas parallelismirühmas põimuvad omavahel primaarkeelelist ja poeetilist sõnumit edastavad elemendid. Regilaulu parallelismi puhul on mitmed uurijad tähelepanu juhtinud selle tavakeelest erinevale tähendusloome mehhanismile (nt Kaplinski 1997¹). Kui laulik jutustab, et läheb metsa *pühapäeva hommikulla, argipäeva õhtuella*, siis regilaulus tuleks neid tõlgendada kui alternatiivseid valikuid. Metslang juhib ka tähelepanu paralleelmõistete komplektidele, „millesse laulik klassifitseerib oma poeetilises maailmatunnetuses kokkukuuluvad objektid“ (lk 170). Paralleelsetena esitatavad mõisted on omavahel tähenduselt samaväärsed ning moodustavad üheskoos abstraktsema üldmõiste. Regilaulukeel väljendabki abstraktsemaid mõisteid konkreetsete näidete varal. Ühtlasi ilmestab regilaulu parallelism hästi Roman Jakobsoni (2012: 1732)² järgi keele poeetilisele funktsioonile iseloomulikku ekvivalentsiprintsiipi, mis ütleb, et luules tuuakse keeles eksisteerivad alternatiivsed võimalused tekstis korduvate struktuuridena

¹ Kaplinski, Jaan 1997 [1972]. Parallelismist lingvisti pilguga. – Võimaluste võimalikkus. Tallinn: Vagabund, 205–230.

² Jakobson, Roman 2012 [1960]. Lingvistika ja poeetika. Tlk Neeme Lopp ja Arne Merilai. – Akadeemia 10, lk 1731–1773.

nähtavale: „poeetiline funktsioon projitseerib ekvivalentsipõhimõtte valikutelt kombinatsioonitelle“.

Helle Metslangi omaaegne väitekiri on olnud pikka aega vundamendiks regilaulu süntaktilise ehituse kohta, millele tugineda regilaulu uurimisel. Alles Kanni Labi (2006)³ ja Jukka Saarise (2018)⁴ väitekirjad on andnud olulise täiendava teadmise regilaulu parallelismist, selle süntaktilisest ehitusest ja tähendusseostest. Metslangi uurimus aitab mõista, kuidas on seotud keel ja mõtlemine. See toob esile poeetilise teksti süsteemse loogika ning näitab, kuidas inimesed on sõnade kaudu maailma korras-
tanud ja tunnetanud. Poeetiline väljendus peegeldab keele ja mõtlemise alusstruktuure, mis tavalises kõnekeeles nähtavale ei tule.

Helle Metslangi teose ammuse valmimise ja nüüdse ilmumise puhul võivad rõõmustada kõik regilauluhuvilised.

Mari Väina

³ Labi, Kanni 2006. Eesti regilaulude verbisemantika. (Dissertationes philologiae Estonicae Universitatis Tartuensis 18.) Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

⁴ Saarinen, Jukka 2018. Runolaulun poetiikka: Sää, syntaksi ja parallelismi Arhippa Perttusen runoissa. Helsinki: Helsingin Yliopisto.